

Otázka: Státověda

Předmět: OSZ / Politologie / ZSV

Přidal(a): AK

POLITOLOGIE - věda o praktické politice.

- Vzniká jako samostatná disciplína po druhé světové válce.
- z řeckých pojmů *polis* = města, *logos*= rozum,
- čerpá z ekonomie, filozofie, sociologie, psychologie, historie

POLITIKA

- konkrétní způsob vlády
- teoretické názory na způsob vlády
- správa všech věcí veřejných (politik je spravuje)

ZÁKLADNÍ POLITOLOGICKÉ DISCIPLÍNY

- Státověda - zabývá se formou státu
- Politické ideologie a teorie - např. komunismus, nacionalismus, liberalismus
- Politické strany a hnutí
- Mezinárodní vztahy
- Politologické instituce - ustálený způsob chování (manželství, školy, volby, ústava, vláda)

STÁTOVĚDA (předmětem je stát)

- Stát: organizovaní společenství lidí žijících na určitém území
 - státní aparát
 - obyvatelstvo
 - území ohraničené hranicemi
 - obrana státu – vnitřní a vnější
 - suverenitu – uznáno ostatními státy
- Charakteristiky státu (kromě suverenity) mají ještě tzv. Nižší územně správní celky: kraje (regiony), obce (města)
 - Ve Francii – provincie, dále Rakousko, Švýcarsko

VZNIK STÁTU

- Prvotní (historické)
 - nejstarší státy rodina, rod, kmen, kmenový svaz, státy
 - Obživa- např. Egypt a zaplavování
 - vnitřní obrana – Mezopotámie
 - Vnější obrana- např. kmenový svaz Sámova říše
- Druhotné (moderní)
 - Rozpadem – např. ČR
 - Sloučením – např. USA, Německo

Podstata státní moci

- Státní moc je tvořena obsahem a rozsahem
- Státní moc je uplatňována na občanech

Občan

- má státní příslušnost; občanství je tvořeno závazky vůči státu a výhodami, které občan užívá
- **Povinnost:** platba daní, dříve vojenská služba...
- **Výhody:** sociální příspěvky, je pod ochranou státu, využití obrany státu, základní zdravotní péče...

Obyvatel

- nemá státní příslušnost ani povinnosti

Státní moc

- **rozsah:** je dán počtem obyvatel a rozlohou státu
- **obsah:** je dán částí života občana, do které stát zasahuje (v demokracii)
- vznik státní moci vzniká střetem dvou koncepcí:
 - liberální koncepce = stát zasahuje do života člověka minimálně
 - marxistická koncepce = maximální zásahy státu do života člověka; omezení schopných lidí
 - v praxi je teorie kompromisně smíšená

Rozlišení státu

Podle hlavy státu

• Monarchie

- v čele stojí monarcha (car, vévoda, král, sultanát)
- moc je doživotní a dědičná (odvozována dynastivky)
- **typy, podle pravomocí a titulu vládce**
 - **absolutismus:** panovník má absolutní moc
 - **konstituční monarchie:** panovník omezen ústavou
 - **parlamentní monarchie:** panovník omezen parlamentem, má ceremoniální fci (z tradice)- VB, Španělsko, Norsko, Švédsko, Dánsko

• Republika

- v čele stojí volený zástupce (prezident, premiér, předseda parlamentu...)
- funkci vykonává po dobu volebního období
- **typy podle závislosti na parlamentu**

- prezidentská=prez. Nezávislý na parlamentu
- parlamentní = prez, závislý na parlamentu
- **Typy podle politického režimu**
 - demokratická republika
 - diktatura (politická, vojenská, náboženská)

- **Theokracie**

- boží vláda podle náboženství
- v čele stojí zprostředkovatel „boží vůle na zemi“
- Vatikán – papež
- Egypt starověk – faraon (syn boha slunce Rea)

podle výkonu státní moci

- **Demokracie**

- z řec. *Démos* = lid, *kratein* = vláda
- v 6.století př.n.l. v Athénách – první prameny demokracie – uplatňována na vrstvě svobodných obyvatel (asi 10%)
- menšina je podřízena většině
- je založena na rovnosti mezi lidmi (respektování lidských práv)
- Založena na suverenitě lidu = lid v demokracii je suveréní; od lidu se odvíjí veškerá moc
- **Demokracii děláme podle toho, jakým způsobem lid rozhoduje**
 - **Přímá** – občané rozhodují přímo
 - **Referendum** – veřejné hlasování + odpověď je ano, ne)
 - **Iniciativa** – občané mají právo navrhnout zákony
 - **Nepřímá (zastupitelská)** – lidé rozhodují prostřednictvím zvolených zástupců
- V praxi se kombinuje se přímá s nepřímou
- Přímá má velkou tradici ve Švýcarsku
- Nepřímá např. ČR

- **Diktatura**

- Nejsou uznávána lidská práva
- Chybí opoziční názory a jakýkoli opoziční názor je trestán -> porušovány základní svobody a lidská práva (např. svoboda projevu)
 - **Druhy diktatur**
 - **Vojenská diktatura**
 - **Politická diktatura** - komunistická Kuba, S. Korea, Čína
 - **Nacistická diktatura**
 - **Fašistická diktatura**
 - **Náboženská diktatura** - Pákistán, Afghánistán (skupina Taliban), Írák

Rozvržení výkonu státní moci

• **Centralizované státy**

- Moc je koncentrována do jediného mocenského centra
- Sídlí obvykle v hlavním městě
- Není rozdělení na vyšší územně správní celky nebo jen malé (nemají celkem žádnou pravomoc - např. ČSR za komunismu)

• **Decentralizované státy**

- Vyšší forma demokracie
- Většina dnešních demokratických států
- Moc rozvržena podle objemu do vysoko správních celků
- Vyšší územně správní celky - centrum - celostátní význam
- Rozhoduje o
 - Politice státu
 - Financích
 - O věcech týkajících se celého státu
 - Přijímání zákonů
 - Má právo rozhodovat o vyhláškách
 - O obraně vlasti
- Problémy se řeší přímo na místě - nemusí se do centra (do Prahy) -> moc se přibližuje občanům
- ČR = decentralizovaný stát
 - 1993: teoretické rozhodnutí, že ČR bude decentralizovaný stát

- 2000: prakticky; v době, kdy se začalo volit do regionálního zastupitelstva

Podle struktury státu

- **Unitární**

- Jednotné
- Skládají se z jediného státního celku a mají jedinou organizační strukturu (jedinou vládu, jedna ministerstva...)

- **Složené**

- Z minimálně 2 a více státních celků
- Počet organizačních skupin odpovídá počtu stát + 1 hlavní, která je všem společná

Dělíme je podle míry závislosti správních celků, které tvoří stát

- **Federace**

- Bližší spojení státních celků, vystupují jako jeden celek
- Společná měna, armáda,
- Např. Rusko, Švýcarsko (federace, ovšem z tradice konfederace)

Státy podle ideí (podle myšlenek)

- **Myšlenky utvářejí tvář - charakter státu**

- Státy založené na národní myšlence
- Občanské státy (založené na občanství) - USA
- Náboženské státy (Afghánistán, Saudská Arábie, Irák, Vatikán, Izrael)
- Je zřetelně poznat, které náboženství převažuje (Indie - půl na půl)

Státy podle národnostního složení

- **Národ** = skupina lidí se společnými tradicemi, historií, jazykem, kulturou... někdy i fyzické znaky (Japonci, Romové...)
- Příslušnost k národu = národnost - podle rodičů
- Dá se v průběhu života změnit, ale můžu mít jen jednu!
- **Nacionalismus**
 - Přílišné zdůrazňování státní příslušnosti
 - Různé projevy - i kladné
- **Kosmopolitismus**
 - Opakem nacionalismu
 - Příslušnost k národu není důležitá
- **Státy národní**
 - Jeden národ převyšuje všechny ostatní
 - Národnostní menšina je malá - neprojevuje se
 - Jediný národní jazyk
 - V Evropě např. Dánsko či Portugalsko
- **Státy s národnostní menšinou**
 - Převládá 1 národ, ale existuje výrazná národnostní menšina - ovlivňuje stát
 - I více národnostních menšin
- **Vícenárodní státy**
 - Státy dvou a více národů, kde ani jeden nemá výraznější početní převahu
 - 2 a více jazyků
 - Např. Švýcarsko, Belgie
- **Občanské**
 - Více národů - národnostní menšiny tvoří stát
 - Např. USA = stát národnostních menšin
- Dnešní státy směřují k občanským státům

Vznik státu a teorie jeho vzniku

- Okolnosti a podmínky vzniku států se lišily
- Stát mohl v minulosti vzniknout násilným podmaněním jiných kmenových společností; růstem počtu obyvatelstva; jeho soustředováním do větších sídel a spojováním do územních celků
- **Archeologické nálezy** - vznik státu kolem roku 6000 př. K.
- **Psané a obrázkové doklady** - 4000 př. K.

- V Evropě se první státní útvary, řecké polis, objevují mezi lety 800 - 320 n. l.
- Moderní stát, vybavený veřejnou mocí a kontrolující své území, vzniká v Evropě až v 16. století - v té době nastává postupné oddělování veřejné moci od panovnické -> vzniká oblast politiky a ekonomiky -> projevem těchto jevů je institucionální zakotvení státu: vznik ústřední byrokracie, jednotného daňového systému, stálé armády, diplomatických vztahů s trvalými zastupitelskými úřady; vznikají i první ekonomické teorie (merkantilismus, později fyziokratismus)

Teorie vzniku státu

- Přesto, že existence státu je historicky doložena od rozpadu prvobytně pospolné společnosti a je od starověku předmětem filosofického, teologického, sociologického, etického, právního a jiného zkoumání a hodnocení, schází dosud jeho plně vystihující obsahové vymezení
- Představy o vzniku, podstatě, společenské funkci a vývoji státu, vznikající v jednotlivých dějinných obdobích a rozdílných společenských podmínkách, se značně liší
- Náboženská (teologická)
 - Nejstarší (starověk)
 - Stát jako projev boží vůle odráží v sobě boží dokonalost
 - Nejstarší varianta - teokratická teorie - teze o božském původu panovníka -> snaží se ospravedlnit především absolutistický stát (Egypt- faraon)
- Patriarchální
 - Kořeny sahají rovněž do antického Řecka a Říma
 - Stát spolu s právem vznikl z rozrůstající se rodiny
 - Státní moc a pravomoc monarchy v podstatě odpovídají moci otce nad rodinou
 - Ve středověku základem učení o neomezené moci krále -> snaží se ospravedlnit především absolutistický stát
- Patrimoniální
 - Státní a právní moc vznikla z vlastnického práva k půdě
 - Stát vysvětlován jako soukromá, neomezená moc monarchy nad lidmi na určitém území
 - Teorie odpovídala podmínkám feudální společnosti, kde si největší vlastník půdy uzurpoval právo politicky vládnout celé společnosti
- Mocenská (teorie násilí)
 - Stát vysvětlován jednostranně pouze jako produkt uplatnění síly
 - Podle Gumplowicze byl stát vždy výsledkem násilí jednoho kmene nad druhým - toto násilí se projevilo podmaněním a zotročením slabšího, již usedlého

- obyvatelstva silnějším kmenem
- Stát znamená organizace nadvlády menšiny nad většinou
- Smluvní
 - Právním důvodem vzniku státu je smlouva mezi lidmi
 - Teorie známá již od starověku, v novověku je jejím prvním představitelem H. Grotius, avšak uceleně byla rozpracována až Hobbesem, Lockem a Rousseauem
 - Stát je výsledkem smlouvy mezi lidmi, institucí přetvářející neorganizovanou masu (multitudo) v jednotný lid (populus)
 - Pomocí společenské smlouvy prý lidé přešli od přirozeného stavu, v němž žili izolovaně, k občanskému stavu, ke společnosti a státu; uvědoměným činem se vzdali svých přirozených svobod a přenesli je na představitele státní suverenity -> takto dobrovolně založený stát měl zajistit svým členům (občanům) bezpečnost, jistotu a vlastnictví
- Teorie marxistické filosofie
 - Za sociálně ekonomickou příčinu vzniku státu považován rozpad prvobytně pospolné společnosti na třídy s protichůdnými ekonomickými, sociálními a tím i politickými zájmy - historicky k tomu došlo v důsledku společenských vztahů založených na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a присvojování nadhodnoty
 - Stát = historicky vzniklá forma organizace společnosti rozdělené na nepřátelské třídy, založená na územním principu a existenci zvláštního aparátu, jehož pomocí ekonomicky vládnoucí třída uskutečňuje svou vůli, prosazuje své zvláštní zájmy a potlačuje své třídní odpůrce
 - Od ostatních politických organizací se liší zejména tím, že organizuje své příslušníky podle území, že disponuje veřejnou donucovací mocí a že se vyznačuje suverenitou

Sociální stát

- Zhruba od 2. poloviny 19. století začaly některé evropské státy přebírat i funkce v sociální oblasti
- Do té doby byla ochrana sociálně slabých vrstev svěřena církevní charitě či ponechána mezilidské solidaritě
- Sociální stát (stát sociálního blahobytu či sociálního zabezpečení, zaopatřovací stát) vzniká v polovině 19. století ve Francii, od 70. let 19. století v Německu a zhruba ve stejnou dobu ve Velké Británii

- **Základní úkol sociálního státu**

- Zabezpečit přijatelné existenční minimum pro nejchudší vrstvy
- Odstranění hladu a žebroty
- Pomoc zdravotně postiženým, starým a nezaměstnaným lidem
- Podpora slabých sociálních skupin a chudých rodin
- Zajištění základní zdravotní péče a minimálního vzdělání
- Ke splnění tohoto úkolu stát pomocí daní (a sociálních daní) odčerpává vyšším příjmovým skupinám a firmám finanční prostředky, které pak prostřednictvím státního rozpočtu přerozděluje
- Státní výdaje pak mohou mít přímý charakter (přímé sociální dávky) i nepřímý charakter (např. financování programu veřejných prací)

- **Argumenty pro vznik a rozvoje sociálního státu**

- **Solidarita** – princip solidarity založen na vzájemné odpovědnosti mezi lidmi, na ochotě těch, kteří mohou pomoci slabším
- **Pragmatismus** – majetnější vrstvy podporují výdajovou politiku státu, protože pouze zmírňováním chudoby se může předejít sociálním otřesům, a tím zachovat společenský řád
- **Idea pokroku** – postupné smazávání sociálních nerovností (osvícenství)
- V poslední době se praxe sociálního státu dostala do krize

- **Důvody krize sociálního státu**

- Tempo růstu sociálních výdajů je větší než tempo ekonomického růstu -> sociální potřeby překračují ekonomické možnosti
- Stárnutí populace – díky lepší zdravotní péči se stále více lidí dožívá vyššího věku -> růst výdajů na důchodové zabezpečení
- Růst nákladů na byrokracii, která zabezpečuje distribuci a adresnost sociálních dávek
- Důsledky v oblasti hodnot – stále více lidí parazituje na sociálních dávkách, namísto práce volí raději podporu v nezaměstnanosti, zneužívání povinnosti státu se stává společenskou normou; demotivační charakter působí i na straně středních a vyšších vrstev, protože při progresivním zdanění již vynaložené náklady neodpovídají velikosti příjmu či zisku

- Rozšiřování hospodářských, sociálních a kulturních práv – diskutovaným problémem se stalo např. právo na práci, ze kterého plyne povinnost státu právo zajišťovat, aniž by měl v rukou celé hospodářství
- K sociálnímu státu se nejvyhraněněji stavějí socialistické, liberální a environmentální teorie
 - **Socialisté**– obhajují rozšiřování blahobytu zejména v oblastech zdravotnictví a školství, protože zdraví populace a rozvinutá kvalifikační soustava podporuje rozvoj ekonomiky; případné úspory v těchto oblastech by vlastně úsporami nebyly (Keller)
 - **Liberálové**– spíše se orientují na oblasti, ve kterých se vytváří materiální bohatství společnosti, protože teprve na něm je závislý objem poskytovaných dávek; usilují o snížení míry státního přerozdělování – snižování sociálních výdajů je doprovázeno (kompenzováno) snižováním daní
 - **Environmentalisté**– poukazují na iluzi obou předchozích stanovisek, které si neuvědomují omezenost zdrojů; dosavadním způsobem již nelze blahobyt zvyšovat, navíc blahobyt vyspělých zemí stále více kontrastuje sbídou zbytku světa -> je potřeba zredukovat dosaženou úroveň konzumu uvnitř státu blahobytu; budoucnost u některých spatřována ve vzniku „samoobslužných skupin“ založených na „komunitní svépomoci“, které budou poskytovat „veřejné služby“